

В. У. Азарка, А. С. Васілеўская

Беларуская МОВА

УСЕ ВІДЫ
ЛІНГВІСТЫЧНЫХ
РАЗБОРАЎ

у 3 частках
ЧАСТКА 1

Дапаможнік для вучняў устаноў
агульнай сярэдняй адукацыі

М а з ы р
«Белы Вецер»
2 0 1 5

✱ Тэарэтычныя звесткі ✱ Узоры разбораў ✱
✱ Алгарытмы правядзення разбораў ✱

УДК 811.161.3(075.3=161.1)
ББК 81.2Бей-922я2
А35

Р э ц е н з е н т ы:
кандыдат педагагічных навук, дацэнт
УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя М. Танка» **С. І. Фацеева;**
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
СШ № 45 г. Мінска **А. С. Макаўчык**

Азарка, В. У.
А35 Беларуская мова. Усе віды лінгвістычных разбораў : у 3 ч. Ч. 1. Тэарэтычныя звесткі. Узоры разбораў. Алгарытмы правядзення разбораў : дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі / В. У. Азарка, А. С. Васілеўская. — Мазыр : Белы Вецер, 2015. — 69, [3] с.
ISBN 978-985-574-016-3 (ч. 1).
ISBN 978-985-574-017-0.

Дапаможнік змяшчае розныя віды лінгвістычнага аналізу з каментарыямі і складзены ў адпаведнасці з вучэбнай праграмай па беларускай мове для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання. Матэрыял выдання можа выкарыстоўвацца настаўнікамі пры рабоце з дзецьмі розных узроставых груп, для самастойнай працы, на факультатыўных занятках, таксама будзе карысны для абітурыентаў.

Адрасуецца вучням, абітурыентам, настаўнікам устаноў агульнай сярэдняй адукацыі для выкарыстання па-за адукацыйным працэсам.

УДК 811.161.3(075.3=161.1)
ББК 81.2Бей-922я2
А35

ISBN 978-985-574-016-3 (ч. 1)
ISBN 978-985-574-017-0

© Азарка В. У., Васілеўская А. С., 2015
© Афармленне. ТАА ВД «Белы Вецер», 2015

Прадмова

Вывучэнне беларускай мовы ў агульнаадукацыйных установах Рэспублікі Беларусь патрабуе не толькі засваення тэарэтычнага матэрыялу, але і ўменняў выкарыстоўваць атрыманыя веды на практыцы. Таму праграмай па беларускай мове прадугледжаны разнастайныя віды лінгвістычнага аналізу (разбору), што дае магчымасць сістэматызаваць тэарэтычны матэрыял, устанавіць узаемасувязь розных моўных адзінак, забяспечыць развіццё лагічнага мыслення школьнікаў.

Лінгвістычны разбор — складаны від працы: ён абапіраецца на грунтоўна засвоеныя моўныя факты, патрабуе іх інтэрпрэтацыі, вылучэння і ўстанаўлення прычынна-выніковых сувязей паміж імі. У практыцы выкладання шырока выкарыстоўваюцца такія віды разбору, як фанетычны, марфемны, словаўтваральны, марфалагічны, сінтаксічны. Аднак не часта на занятках настаўнік і вучні звяртаюцца да лексічнага, фразеалагічнага, этымалагічнага і стылістычнага разбораў.

Задача дапаможніка «Беларуская мова. Усе віды лінгвістычных разбораў» у першую чаргу сабраць пад адной вокладкай розныя віды лінгвістычнага аналізу, якія практыкуюцца ў школе, даць узоры іх правядзення. Многія з традыцыйных відаў разбораў пададзены ў іншым, больш поўным аб'ёме, акрамя таго прадстаўлены фразеалагічны, этымалагічны і стылістычны разборы. Кожны від лінгвістычнага аналізу суправаджаецца каментарыямі, у якіх акцэнтуюцца ўвага на найбольш складаных пытаннях.

Дапаможнік складаецца з трох частак. Першая частка «Тэарэтычныя звесткі. Узоры разбораў. Алгарытмы правядзення разбораў» арыентавана на вучэбную праграму для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання «Беларуская мова. V—XI класы». Паколькі кола ведаў, якія набываюць вучні, пастаянна пашыраецца, аўтары дапаможніка паралельна падалі ўзоры разбораў, прадстаўленыя ў школьных падручніках (пазначаны значком **(Ш)**), і ўзоры разбораў, якія прапануюцца для абітурыентаў (пазначаны значком **(А)**). Аднак настаўнік можа скараціраваць патрабаванні да таго ці іншага кампанента разбору (або да разбору цалкам). У тэксце дапаможніка неабавязковыя (факультатыўныя) кампаненты разбораў (або разборы цалкам) пазначаны зорчкай.

Узоры аналізу могуць быць выкарыстаны на ўроках як форма арганізацыі кантролю ведаў, а таксама пры самастойнай падрыхтоўцы і самакантролі. Матэрыялы дапаможніка будуць карысныя і на факультатыўных занятках, стымулюючых і падтрымліваючых уроках, пры падрыхтоўцы да алімпіяд па беларускай мове і цэнтралізаванага тэсціравання.

Змест

ПРАДМОВА	3
ФАНЕТЫЧНЫ РАЗБОР	4
АРФАГРАФІЧНЫ РАЗБОР	8
ЛЕКСІЧНЫ РАЗБОР	10
ФРАЗЕАЛАГІЧНЫ РАЗБОР*	15
МАРФЕМНЫ РАЗБОР	17
СЛОВАЎТВАРАЛЬНЫ РАЗБОР	20
ЭТЫМАЛАГІЧНЫ РАЗБОР*	23
МАРФАЛАГІЧНЫ РАЗБОР	25
Марфалагічны разбор назоўніка	25
Марфалагічны разбор прыметніка	27
Марфалагічны разбор лічэбніка	29
Марфалагічны разбор займенніка	30
Марфалагічны разбор дзеяслова і дзеяслоўных форм	33
Марфалагічны разбор прыслоўя	36
Марфалагічны разбор прыназоўніка	38
Марфалагічны разбор злучніка	39
Марфалагічны разбор часціцы	40
СІНТАКСІЧНЫ РАЗБОР	42
Сінтаксічны разбор словазлучэння	42
Сінтаксічны разбор простага сказа	45
Сінтаксічны разбор складаных сказаў	50
Сінтаксічны разбор складаназлучаных сказаў	50
Сінтаксічны разбор складаназалежных сказаў	53
Сінтаксічны разбор складаных бяззлучнікавых сказаў	56
Сінтаксічны разбор складаных сказаў з рознымі відамі сувязі	59
ПУНКТУАЦЫЙНЫ РАЗБОР*	62
СТЫЛІСТЫЧНЫ РАЗБОР	63
ЛІТАРАТУРА	69

Вучэбнае выданне

АЗАРКА Вольга Уладзіміраўна
ВАСІЛЕЎСКАЯ Алена Станіславаўна

БЕЛАРУСКАЯ МОВА. УСЕ ВІДЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ РАЗБОРАЎ

У 3 частках

Частка 1

Тэарэтычныя звесткі. Узоры разбораў. Алгарытмы правядзення разбораў

Дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі

Галоўны рэдактар *С. Я. Шумак*
Вядучы рэдактар *А. М. Бобер*
Мастак *К. І. Фурс*
Мастак вокладкі *К. І. Фурс*
Камп'ютарная верстка *А. М. Бобер*

Подпісана да друку з арыгінал-макета 04.11.2014. Фармат 60x84 1/8. Папера афсетная. Друк лічбавы. Ум. друк. арк. 8,37.
Ул.-выд. арк. 4,77. Тыраж 1413 экз. Заказ 920/5740163-1.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Пасведчанне аб дзяржаўнай гігіенічнай рэгістрацыі № 08-33-3.68371 ад 03.03.2010. Таварыства з абмежаванай адказнасцю «Выдавецкі Дом «Белы Вецер». Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/35 ад 16.09.2013. 247760, г. Мазыр, вул. Савецкая, 198/4. Тэл./факс (0236) 32-51-03, 32-51-22. Філіял: 220007, г. Мінск, вул. Валадзько, 30, оф. 417. Тэл. (017) 224-66-89, 298-50-26, 298-50-27.

<http://belveter.by>. E-mail: book@belveter.by